

Роман КАРПЮК

м. Луцьк

Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивної фізичної культури в Російській Федерації

У статті показано, що вища фізкультурна освіта в Російській Федерації є багаторівневою, а номенклатура спеціальностей у сучасний період стала стрімко поширюватися відповідно до міжнародних традицій і потреб суспільства. Підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності 022500 «Фізична культура для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (адаптивна фізична культура)» є досить молодим й швидко прогресуючим напрямом професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі. Автором зазначено, що у теперішній час у Росії завершується формування контурів освітнього, наукового, правового й інформаційного простору адаптивної фізичної культури.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з адаптивної фізичної культури (С.П.Євсєєв, Л.В.Шапкова, Т.В.Федорова) дозволив визначити наукову значущість спеціальності, яка полягає у створенні методології комплексної адаптації інвалідів і осіб з відхиленням у стані здоров'я за допомогою фізичних вправ, у створенні нової дисципліни «Теорія й методика адаптивної фізичної культури» для недостатньо охопленого фізичною освітою контингенту; у розробці професійно-освітньої програми, яка є новою галуззю знань, що синтезує знання з теорії й методики фізичної культури, гуманістичної психології, дефектології, медицини, патології, біологічної адаптології.

Практична значущість спеціальності визначається діапазоном можливостей професійної діяльності майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання, яка може здійснюватися у сфері адаптивного фізичного виховання, адаптивного спорту, фізичної реабілітації, з людьми будь-якого віку, різних груп і категорій інвалідності, з ураженням слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, внутрішніх органів, у різних ланках фізкультурного руху інвалідів: у дошкільних установах, спеціальних школах-інтернатах, лікувальних установах, спортивних клубах, збірних командах з видів спорту.

У Російській Федерації основна освітня програма фахівця з адаптивної фізичної культури була розроблена на підставі Державного освітнього стандарту й містить у собі навчальний план, програми дисциплін, програми навчальних і виробничих практик. Вимоги до обов'язкового мінімуму змісту основної освітньої програми фахівця з адаптивної фізичної культури, до умов її реалізації й строки її освоєння визначаються дієним Державним освітнім стандартом. Основна освітня програма підготовки фахівця з адаптивної фізичної культури складається з дисциплін федерального компонента, дисциплін національно-регіонального вузівського компонента, дисциплін на вибір студента, а також факультативних дисциплін. Дисципліни й курси на вибір студента в кожному циклі повинні доповнювати дисципліни, зазначені у федеральному компоненті циклу.

Основна освітня програма підготовки фахівця з адаптивної фізичної культури повинна передбачати вивчення студентом наступних циклів дисциплін і підсумкову державну атестацію:

- цикл ГСЕ – Загальні гуманітарні й соціально-економічні дисципліни;
- цикл ПН – Загальні математичні й природничо-наукові дисципліни;
- цикл ЗПД – Загальнопрофесійні дисципліни;
- цикл ДС – Дисципліни спеціалізації;
- цикл ФТД – Факультативи.

Розподіл годин основної освітньої програми відповідно до Державного освітнього стандарту спеціальності 022500 «Фізична культура для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (адаптивна фізична культура)» поданий у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл годин основної освітньої програми відповідно до Державного освітнього стандарту зі спеціальності 022500 «Фізична культура для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (Адаптивна фізична культура)»

Індекс	Назва дисциплін і їх основні дидактичні одиниці	Усього годин на засвоєння навчального матеріалу
ГСЕ	Загальні гуманітарні й соціально-економічні дисципліни	1800
ГСЕ Ф.00	Федеральний компонент	1270
ГСЕ Р.00	Національно-регіональний (вузівський) компонент	270
ГСЕ В.00	Дисципліни й курси на вибір студентів, які встановлені ВНЗ (факультетом)	270
ПН	Загальні математичні й природничо-наукові дисципліни	900
ПН Ф.00	Федеральний компонент	720
ПН Р.00	Національно-регіональний (вузівський) компонент	90
ПН В.00	Дисципліни й курси на вибір студентів, які встановлені ВНЗ (факультетом)	90
ЗПД	Загальнопрофесійні дисципліни	2800
ЗПД Ф.00	Федеральний компонент	2460
ЗПД Р.00	Національно-регіональний (вузівський) компонент	190
ЗПД В.00	Дисципліни й курси на вибір студентів, які встановлені ВНЗ (факультетом)	150
ДС	Дисципліни спеціалізації	2100

На сьогодні фахівці не мають єдиної думки з приводу визначення переліку необхідних спеціалізацій, а також змісту блоку «Дисципліни спеціалізації» спеціальності 032102 – «Адаптивна фізична культура». На думку Н.Л.Литош, для визначення переліку спеціалізацій доцільно використовувати критерій «вид порушення в розвитку»¹. Практика диференціації на спеціалізації за ознакою «вид порушення в розвитку» у корекційній педагогіці вживається історично. Дефіцит фізкультурних кадрів зумовлює найгострішу потребу в підготовці кадрів зі спеціалізації «Адаптивна фізична культура й спорт для осіб з порушенням інтелекту». Колегія

¹ Литош Н.Л. Концепція підготовки фахівців по адаптивній фізичній культурі в СибГУФКе // Теорія і практика фізичної культури. – 2005. – №10. – С. 20.

Навчально-методичного об'єднання з освіти в галузі фізичної культури й спорту схвалила концепцію, розроблену науковцями Сибірського державного університету фізичної культури й спорту, згадана вище спеціалізація була внесена у Державний освітній стандарт вищої професійної освіти (2000 р.) зі спеціальності 032102 – «Фізична культура й спорт для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (адаптивна фізична культура)».

Відмінною рисою Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти за фахом 032102 є те, що він містить не тільки федеральний, але й національно-регіональний (вузівський) компонент, який наповнюється вищими навчальними закладами відповідно до наявного науково-методичного, кадрового і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу.

При розробці навчального плану Сибірського державного університету фізичної культури й спорту за спеціальністю «Адаптивна фізична культура» були передбачені особливості професійної діяльності майбутнього фахівця з урахуванням передбачуваної спеціалізації випускника.

У зміст національно-регіонального (вузівського) компонента й дисциплін на вибір студента включені дисципліни, які відображають специфічні особливості майбутньої професійної діяльності фахівця з адаптивної фізичної культури: олігофренопедагогіка, основи логопедії, дитяча патопсихологія, психолого-педагогічна діагностика осіб з порушеннями в розвитку, адаптивний спорт й ін.

Фрагмент навчального плану Сибірського державного університету фізичної культури й спорту за спеціальністю 032102, розроблений з урахуванням навчання студентів спеціалізації «Адаптивна фізична культура й спорт для осіб з порушенням інтелекту» поданий у таблиці 2.

Як предмет для наукового обґрунтування технології підготовки фізкультурних кадрів за фахом 032102 була обрана спеціалізація – «Адаптивна фізична культура й спорт для осіб з порушенням інтелекту».

При організації процесу професійної підготовки студентів, які спеціалізуються в галузі адаптивної фізичної культури й спорту осіб з порушенням інтелектом, науковці Сибірського державного університету фізичної культури й спорту передбачали вивчення семи навчальних дисциплін:

1. Характеристика суб'єкта й об'єкта педагогічної діяльності в адаптивній фізичній культурі.

2. Історія й становлення систем освіти, фізичного виховання й корекційної допомоги особам з фізичними й психічними порушеннями розвитку в країнах світу.

3. Фізичний стан і психологічна характеристика осіб з порушенням інтелекту й дітей із затриманим психічним розвитком.

4. Зміст освіти й фізичного виховання осіб з порушенням інтелекту й дітей із затриманням психічного розвитку в державних установах.

5. Методика проведення фізкультурних занять із розумово відсталими особами й з дітьми із затриманням психічного розвитку в навчальних закладах.

6. Методика проведення фізкультурно-спортивних занять із розумово відсталими учнями спеціальних (корекційних) навчальних закладах за програмами додаткової освіти.

Таблиця 2
Фрагмент навчального плану підготовки студентів Сибірського державного університету фізичної культури й спорту за фахом 032102 – «Адаптивна фізична культура» (за Н.Л.Литош, 2005)

Коди	Найменування блоків дисциплін	Поділ за семестрами		Обсяг роботи студента, год				Розподіл за курсами і семестрами										Форма підсумкового контролю			
		екз.	залік	Усього	с викладачем		Сам. Раб.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X				
					аудиторна	усього													лек.	прак.	
Основні дисципліни спеціальності																					
ДС																					
ДС.01	Приватна патологія	7		180	90	40	50	90							40	50				екз.	
ДС.02	Психологія хворобий інвалідності	7		80	40	14	26	40							40					Залік	
ДС.03	Вікова психопатологія й психо- консультування	9		120	60	20	40	60										60		екз.	
ДС.04	Фізична реабілітація	9	6	300	200	30	170	100						40	40	40	40			екз.	
ДС.05	Масаж		8	110	80		80	30							40	40				Залік	
ДС.06	Спеціальна психологія	8	7	180	90	40	50	90							50	40				екз.	
ДС.07	Спеціальна педагогіка	7	6	200	100	60	40	100							50	50				екз.	
ДС.08	Часні методики адаптивної ФК	10	8,9	250	180	40	140	70								60	60	60	60	екз.	
ДС.09	Технології ФСД		3.5.7.9	600	600		600							60	60	60	60	60	60	Залік	
ДС.10	Матер.-технічне забезпечення адаптивної фізичної культури		10	80	40	10	30	40												40	Залік
	Усього:	6	12	2100	1480	254	1226	620						40	130	270	180	160	100		
Дисципліни спеціалізації																					
ДС.00																					
ДС.01	Спеціалізація	5.7.10	2.4.6.8	500	500	80	420						50	50	50	50	50	50	50	50	екз.
	Випускна дипломна робота	6, 10	8																		екз.
ДВП.00	Додаткові види підготовки			450																	
ДВП.01	Факультативи			450																	
Усього:		5	5	1400																	
Разом:		35	54	9000	5390	1564	3826	3670466	534	442	552	470	410	466	390	370	220				

7. Методика проведення додаткових фізкультурно-спортивних занять із розумово відсталими особами з міжнародних олімпійських програм (факультатив).

У результаті засвоєння програмного матеріалу фахівець-випускник повинен *знати*: мету, завдання адаптивної фізичної культури й спорту; перелік і зміст спеціалізацій з адаптивної фізичної культури як навчальної спеціальності вищої професійної освіти; психолого-педагогічні особливості розумово відсталих осіб і дітей із затриманням психічного розвитку; організацію, структуру й зміст системи освіти й фізичного виховання розумово відсталих осіб і дітей із затриманням психічного розвитку (у державних навчальних закладах, в установах соціального захисту й охорони здоров'я); особливості змісту занять і методики вибору засобів адаптивної фізичної культури для осіб з порушенням інтелекту й дітей із затриманням психічного розвитку; особливості навчання руховим діям і розвитку фізичних якостей, форм побудови занять осіб з порушенням інтелекту й дітей із затриманням психічного розвитку; види планування й контролю процесу адаптивної фізичної культури й спорту для осіб з порушенням інтелекту; *уміти*: здійснювати планування й організацію процесу фізкультурної освіти розумово відсталих осіб і дітей із затриманням психічного розвитку; розробляти сучасні педагогічні технології проведення занять адаптивною фізичною культурою й спортом осіб з порушеннями інтелекту й дітей із затриманням психічного розвитку; вибирати адекватні засоби й методи виховання осіб з порушенням інтелекту й дітей із затриманням психічного розвитку; проводити узагальнення передового досвіду й наукові дослідження в галузі адаптивної фізичної культури й спорту; *володіти*: методиками проведення обов'язкових і додаткових фізкультурних занять із розумово відсталими особами й дітьми із затриманням психічного розвитку.

У сучасний період підготовані й видані десятки навчальних посібників з адаптивної фізичної культури. До найбільше значущих з них можна віднести: підручник «Теорія організації адаптивної фізичної культури» (під заг. редакцією С.П.Євсєєва, 2002); навчальні посібники: «Адаптивна фізична культура» (автори: С.П.Євсєєв і Л.В.Шапкова, 2000); «Окремі методики адаптивної фізичної культури» (під заг. редакцією Л.В.Шапкової, 2003); «Лікарський контроль в адаптивній фізичній культурі» (автори С.Ф.Курдибайло, С.П.Євсєєв, Г.В.Герасимова, 2003); «Матеріально-технічне забезпечення адаптивної фізичної культури» (автори: С.П.Євсєєв, С.Ф.Курдибайло, В.Г.Суслєєв, 2000); «Комплексна профілактика захворювань і реабілітація хворих і інвалідів» (автори В.А.Лисовський, С.П.Євсєєв, В.Ю.Голофєєвський, А.Н.Міронов, 2001); «Технології фізкультурно-спортивної діяльності в адаптивній фізичній культурі» (автори-укладачі С.П.Євсєєв, О.Е.Аксєєва, 2004); «Окрема патологія (внутрішні хвороби)» (автори В.А.Лисовський, В.Ю.Голофєєвський, 2004); навчально-методичний посібник «Адаптивна фізична культура в школі. Початкова школа» (автор О.Е.Аксєєва, під ред. С.П.Євсєєва, 2003); методичні посібники «Адаптивна фізична культура в роботі з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату (при захворюваннях дитячим церебральним паралічем)» (під ред. А.А.Потапчук, 2003); «Фізкультурно-оздоровчі технології при порушеннях опорно-рухового апарату у дітей» (під ред. А.А.Потапчук, 2004) й ін.

У 2000 році Міністерство з праці й соціального розвитку Російської Федерації затвердило дві нові посади робітників фізичної культури: тренер-викладач з адаптивної фізичної культури (включно зі старшим) й інструктор-методист з адаптивної фізичної культури (включно зі старшим).

У 2003 році постановою Державного комітету Російської Федерації зі статистики (Держкомстату Росії) (від 12 вересня 2003 р. № 84) затверджені форми федерального державного спостереження, збирання і обробка яких здійснюються в системі Державного комітету спорту Росії й у які враховуються працівники всіх типів установ додаткової освіти адаптивної фізичної культури (ДЮСШ, СДЮШОР, ДЮКФП), які займають штатні посади і які здійснюють провідну фізкультурно-оздоровчу й спортивну роботу серед інвалідів у тому числі за місцем проживання; враховуються також фахівці з адаптивної фізичної культури організацій і об'єднань, що працюють із інвалідами, фахівці фізкультурно-спортивних клубів інвалідів і інші фахівці, що проводять фізкультурно-оздоровчу й спортивну роботу з інвалідами.

Таким чином, соціально-економічна ситуація в Російській Федерації призвела до різкого скорочення потреби у вузькопрофільних фахівцях і до усвідомлення необхідності розширення номенклатури спеціальностей з різних напрямів у сфері фізичної культури та спорту. Система підготовки, підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів, здатних ефективно реалізувати потенціал адаптивної фізичної культури щодо вирішення проблем комплексної реабілітації й соціальної інтеграції інвалідів і осіб з відхиленнями в стані здоров'я, є найважливішим компонентом інфраструктури, необхідної для даної категорії населення.

У Російській Федерації більше ніж у 50 вищих навчальних закладах (фізичної культури, педагогічних і медичних) здійснюється освітня діяльність за спеціальністю вищої професійної освіти 022500 «Фізична культура для осіб з відхиленнями в стані здоров'я (адаптивна фізична культура)». У середній професійній школі введено два державних освітніх стандарти за фахом адаптивна фізична культура – базового й підвищеного рівнів. Проблемне поле адаптивної фізичної культури включено в паспорт спеціальності науковців – 13.00.04 – Теорія та методика фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої й адаптивної фізичної культури, з якої захищені десятки кандидатських і докторських дисертацій. Міністерство з праці й соціальному розвитку Російської Федерації затвердило дві нові посади працівників фізичної культури: тренер-викладач з адаптивної фізичної культури (включаючи старшого) і інструктор-методист з адаптивної фізичної культури (включно зі старшим). Видається щоквартальний журнал «Адаптивна фізична культура», включений ВАК Міністерства освіти Російської Федерації в перелік провідних наукових видань, у яких повинні друкуватися матеріали докторських дисертацій. Підготовлено й надруковано значну кількість навчальних посібників з адаптивної фізичної культури. Досвід Російської Федерації щодо підготовки майбутніх фахівців з адаптивної фізичної культури може бути корисним для України.

Стаття надійшла до редакції 31.03.08

Содержание профессиональной подготовки будущих специалистов по адаптивной физической культуре в Российской Федерации

Резюме

В статье показано, что высшее физкультурное образование в Российской Федерации является многоуровневым и номенклатура специальностей в современный период стала стремительно распространяться соответственно международным традициям и нуждам общества. Подготовка будущих специалистов по специальности 022500 «Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья» (адаптивная физическая культура) является довольно молодым и быстро прогрессирующим направлением профессиональной подготовки будущих специалистов в высшей школе. Автором указано, что в настоящее время в России завершается формирование контуров образовательного, научного, правового и информационного пространства адаптивной физической культуры.

Roman KARPYUK

The maintenance of the professional training of future specialists in adaptive physical culture in Russian Federation

Summary

In the article it is shown that higher sports education in Russian Federation is multilevel and the nomenclature of specialties nowadays began to extend promptly according to international traditions and needs of society. Future training of specialists in 022500 speciality «Physical training for persons with deviations in level of health» (adaptive physical training) is young enough and quickly progressing direction of the professional training of future specialists in higher school. It is specified by author that nowadays the formation of contours of educational, scientific, legal and informational field of the adaptive physical culture comes to the end in Russia.